

عنوان دوره:

مبانی سندشناسی، تنظیم، توصیف و نمایه‌سازی اسناد

دکتر محسن روستایی
سندپژوه، معلم خط سیاق و فهرستنویس
اسناد تاریخی

جلسه اول

کلیات، تعاریف و مفاهیم
سندشناسی

آشنایی با فنون تاریخ

برای اشراف به سندخوانی و استفاده بهینه سند در پژوهش‌های تاریخی و بهره‌گیری مناسب حقوقی از اسناد، می‌بایست با مهارت‌هایی موسوم به **فنون تاریخ و ادبیات تاریخی** به قدر کفایت آشنا شد.

فنون تاریخ

سندشناسی و سندخوانی

آشنایی با خط سیاق مقدماتی (سیاق ۱)

مهرشناسی و مهرخوانی

آشنایی با خطوط قدیمه و دست خطهای رجال تاریخی

آشنایی با سیاق پیشرفته (۲)

فهرست نویسی و چکیده نویسی اسناد تاریخی

آشنایی با اصطلاحات نسخ خطی و تصحیح متون

۱۳۴۲
۱۳۴۱

قرار شرح موقوفه حاج میرزا محمد باقر
سید

خودش

سید شریف نیکان که از کتب و اسناد
میرزا

محب داشتم تمام و کمال و احوال و عیال

الکرام بعد بمقام اقدس در اتم باطن و اردو

امبارت قطعت و این خدمت میرزا محمد

۱۳۴۲

نقش بر روی نه و شریف الکرام

کتابخانه
میرزا محمد باقر

تعریف سند در زبان عربی

السَّند:

«آن قسمت از کوه که مقابل شخص قرار گیرد و از دامنه کوه بلندتر باشد، بالش، تکیه گاه، گونه ای جامه خط دار یمنی...، هر تعهد قانونی که بر قراردادی مشترک متکی گردد، سند، تعهدنامه».

تعریف سند در زبان فارسی (۱)

سند: ج. اسناد

«تکیه گاه، آنچه پشت به وی گذارند، بالش، تکیه،
مسند، بلندی چیزی، کوه، نوعی از چادرها».

تعریف سند در زبان فارسی (۲)

«معتمد، مستند، حجت، قبض، نوشته، تمسک، دست‌آویز، خط، مکتوب که دائن به مدیون دهد و حاکی از دین خود یا امری مانند آن باشد، وامنامه که وامدار به وام‌ده دهد، نوشته‌ای که وام‌یا طلبی را معین نماید».

تعریف سند در نزد اهل حدیث

سند در نزد اهل حدیث، عبارت از طریق باشد. اهل روایت از آن جهت سند را طریق اخبار و روایات گویند که اعتماد علما در صحت و سقم حدیث به آن است.

سند از لحاظ مفهومی

کنشی است نسبت به افعال انسانی و حوادث و وقایع در زمانی که با **زبان معیار** و **سنجیده** به نگارش در می آید و به منصه ظهور می رسد. آن هم دم به دم و لحظه به لحظه، همانند رودخانه ای که بی درنگ **زمان** و **مکان** را در می نوردد و پشت سر می گذارد تا به دریای حقیقت پیوندند. و همواره سند ما را با این واقعیت روبه رو می سازد که ارزش حقوقی و تاریخ پژوهی در درون او موج می زند و اصلاً از وجود او جداناپذیر خواهد بود.

تعریف اولیه سند

ابزار مستدلی است که می توان با آن حقوق خویش را به اثبات رساند.

تعریف سند از دیدگاه کلی

سند نوشته و مکتوبی مُهر شده، توشیح یافته و مصدقی است که به لحاظ کلی و جزئی به انواع مختلف تقسیم می شود.

تقسیم بندی سند (۱)

شامل:

اسناد دیوانی (دیوانیات)

سلطانی (سلطانیات) = (اسناد حاکمیتی)

اسناد اخوانی و مکاتبات دوستانه

اسناد مالی و حقوقی (اوراق سندی و اوراق صریحه)

تقسیم‌بندی سند (۲)

سند عرفی عبارت است از هر سندی که در نظام دیوان سالاری و مکاتبات اخوانی و... تولید شده باشد.

اسناد شرعی: مجموعه اسنادی است که به نوعی عقد و ایقاعات ملاک اصلی تولید آنها بوده باشد. مانند: عقدنامه‌ها، مصالحه‌نامه‌ها، مقاطعه‌نامه‌ها و...

ویژگی‌های سند (۱)

❧ از نگاهی دیگر:

❧ سند نمادی از ایام سپری شده است.

❧ محملی که وقایع و حوادث تاریخی را آن طور که باید باشد در خود منعکس کرده است.

ویژگی‌های سند (۲)

ویژگی سند آن است که **علت** و **معلول** وقایع عیناً در آن منعکس شده است.

سند **اثر** و **مؤثر** را هم زمان در خود جای می دهد.

لذا، سند **مطمئن‌ترین** **محمل** و **منبعی** است که می‌توان به آن اعتماد کرد؛ و کذب و شائبه به ندرت در آن راه می‌یابد.

تاریخ‌نگاری مستدل

از دل اسناد با اصالت، می‌توان تاریخ‌نگاری
مستدل، روش‌مند، کاربردی و عبرت‌آموز را به منصه
ظهور رساند.

تعریف ابن خلدون از تاریخ

الماضی أشبه بالآتی من الماء بالماء:

گذشته و آینده از شباهت آب به آب
بیشتر است.

تعریف سند از دیدگاه سازمان اسناد ملی ایران (۱۳۴۹/۲/۱۷)

مطابق مادهٔ اول قانون تأسیس سازمان اسناد ملی ایران، سند عبارت است از: «کلیهٔ اوراق، مراسلات، دفاتر، پرونده‌ها، عکس‌ها، نقشه‌ها، کلیشه‌ها، نمودارها، فیلم‌ها، میکروفیلم‌ها، نوارهای ضبط صوت و سایر اسنادی که در دستگاه دولت تهیه شده و یا به دستگاه دولت رسیده است.» ←

تعریف سند از دیدگاه سازمان اسناد ملی ایران (۱۳۴۹/۲/۱۷)

به طور مداوم و غیر مداوم در تصرف دولت بوده،
از لحاظ اداری، مالی، اقتصادی، قضایی، سیاسی،
فرهنگی، علمی، فنی و تاریخی به تشخیص سازمان
اسناد ملی ایران ارزش نگهداری و دائم داشته باشد.

تعریف سند از دیدگاه مدیریت اسناد

«هر نوع اطلاعات ثبت شده در هر سازمان که به اشکال نوشتاری، دیداری، شنیداری، الکترونیکی و... قابل تنظیم و بهره برداری باشد». به قولی اسناد عبارت است از: «مدارک حاوی اطلاعات که به هر شکل و در هر قالب در هر سازمان ایجاد و یا دریافت می شود».

آرشیو چیست؟

آرشیو، تنها مرجع قانونی جمع آوری و نگهداری اسناد دولتی و مجموعه‌های شخصی است؛ آرشیو گنجینه‌ای ارزشمند از اسناد مختلف است که به نوعی آزمایشگاه بالینی و موزه تاریخ به شمار می‌آید و در توسعه ملی و در آینده‌پژوهی کشورها نقش اساسی دارد.

آرشیو ملی (سازمان اسناد ملی ایران)

جایگاه و نهادی است که کلیه اسناد و مدارک قابل توجه ملی، دولتی و ... که از ارزش نگهداری دائم برخوردارند، در مخازن اسنادی خود نگهداری می کند؛ و به عنوان بایگانی کل کشور متولی حفظ و نگهداری اسناد و مدارکی است که در دستگاه های دولتی؛ وزارتخانه ها و سازمان ها، مراکز و مؤسسات حقیقی و حقوقی و ... تولید می شوند.

تعریف سند از دیدگاه حقوقی

«نوشته و عاملی است که ادعای کسی را نسبت به چیزی یا جایی به طور رسمی تأیید می کند، مانند تعلق مالکیت و... و آنچه که بتوان به وسیله آن، خواسته‌ای را ثابت یا رد کرد».

تعریف سند از دیدگاه قانون مدنی

در ماده ۱۲۸۴ قانون مدنی ایران (و ماده ۳۷۰ به بعد آیین دادرسی) سند چنین تعریف شده است:
سند عبارت است از: «هر نوشته‌ای که در مقام دعوی یا دفاع؛ قابل استناد باشد».

قاتل حضرت شمس
 سبط مبارک برین عهد و وفا
 برده میسر گشته اندست در دبار کمان بنام و خنجر
 آن دوزخ بار و همیشه از طاهر منتر فرستیم
 احوال این بار هم لغیر نیل برست
 دست در کاسم دانه فرزند لوق قاتل صحرای بار
 تا نیت در نظارین قائم کیم حاکم کورست را
 از مملکت جانم این حالت بر مرقه کلا و رقص کلا
 مرقه کلا
 در آب اگر چه من در غم دلم قلم نه در دلم و دلم
 بعد از دانه نه در لغیر و نه کلا و نه حق و نه حق
 ناله است
 باست کلا و دانه کلا و دلم
 در کلا و دانه کلا و دلم
 مرقه کلا و دانه کلا و دلم

با سپاسی

